

Czasopisma elektroniczne – oferta, dostęp, wykorzystanie

Offer, access, and use of electronic journals

Abstrakt:

W niniejszym artykule omówiono znaczenie zdalnego udostępniania pełnych tekstów naukowych w Internecie. Następnie przedstawiono bazy danych oferowane przez Bibliotekę Uniwersytecką – zarówno dostępne w ramach Wirtualnej Biblioteki Nauki, jak i zakupione w ramach licencji własnych UW i portale typu Open Access (DOAJ). Scharakteryzowano zasady dostępu do nich – z sieci uniwersyteckiej oraz przez serwer proxy, jak również możliwości i narzędzia służące do ich przeszukiwania. Przedstawiono również sposoby aktualizacji informacji o zasobach online oferowanych przez BUWr. (lista A-Z). Na końcu krótko omówiono wykorzystanie wirtualnych zasobów przez czytelników oraz przedstawiono prognozy rozwoju kolekcji czasopism elektronicznych.

Abstract:

The article initially discusses the significance of full texts remote accessibility in the Internet. Next, it presents the databases offered by the University Library, both those accessible within the Virtual Library of Science (which also includes the Humanities), the ones purchased under Wrocław University Library's own license, and via open access portals (such as DOAJ). The access to the databases, both from the University's website and through proxy server is then characterized together with the possibilities and tools used to search them. What follows is a presentation of updating information methods about online resources offered by Wrocław University Library (list A-Z). In the final part, the article briefly discusses the user's advantages of electronic resources and offers a forecast of electronic resources collections development.

Słowa kluczowe:

czasopisma elektroniczne, elektroniczne publikacje pełnotekstowe, udostępnianie pełnotekstowe online, bazy danych, lista A-Z czasopism elektronicznych

Keywords:

electronic journals, full-text electronic publications, full-text online access, databases, A-Z list of electronic journals

Wstęp

Termin „zasoby elektroniczne”, do których należą także czasopisma elektroniczne, oznacza kolekcje materiałów stworzonych oryginalnie w formie cyfrowej, jak również

takie, które pierwotnie istniały w formie analogowej, jednak zostały przekonwertowane do formy cyfrowej i stały się dostępne dla użytkowników poprzez biblioteczne bazy danych lub też Internet [7, s. 90].

Zasoby elektroniczne są ważną częścią zbiorów bibliotecznych, jako że uzupełniają one tradycyjne zasoby biblioteki oraz rozszerzają ofertę skierowaną do czytelników, przy jednoczesnej oszczędności powierzchni magazynowej, a co za tym idzie – także kosztów utrzymania. Co więcej, zasoby elektroniczne umożliwiają szybkie i efektywne dzielenie się informacją oraz promują komunikację naukową w obrębie jednostki uniwersyteckiej, co z kolei pozwala na wzbogacenie oferty edukacyjnej oraz badawczej. Dostępność zasobów tego typu wzrasta wraz z gwałtownym rozwojem nowych technologii, które wymusiły zmiany w sposobie zdobywania i rozpowszechniania informacji. Obecnie biblioteki na całym świecie nie są już tylko repozytoriami dla zasobów analogowych, które wymagały fizycznej obecności użytkownika w budynku bibliotecznym, ale stały się miejscem, które zapewnia dostęp, z każdego miejsca na świecie, do cyfrowych zasobów – w postaci baz danych, czasopism i książek elektronicznych, zasobów internetowych i innych pokrewnych materiałów [9, s. 57].

1. Bazy danych dostępne w Bibliotece Uniwersyteckiej – charakterystyka

Na chwilę obecną (6.07.2015 r.) Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu posiada dostęp do 72 749 [5] tytułów czasopism elektronicznych w pełnym tekście. Dostęp do tych zasobów elektronicznych można podzielić na trzy kategorie:

1. dostęp przez Wirtualną Bibliotekę Nauki,
2. dostęp dzięki licencjom własnym Uniwersytetu Wrocławskiego,
3. dostęp na zasadach Open Access.

Wirtualna Biblioteka Nauki jest to projekt realizowany ze środków Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, którego celem jest zapewnienie dostępu do zagranicznych zasobów elektronicznych dla jednostek akademickich i naukowych w Polsce. Początki tego projektu można datować na rok 1996, kiedy to ICM (Interdyscyplinarne Centrum Modelowania Matematycznego i Komputerowego w Warszawie) zapewnił po raz pierwszy dostęp do światowych baz danych w obrębie sieci krajowej [5].

Poprzez Wirtualną Bibliotekę Nauki Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu ma dostęp do następujących baz danych zawierających czasopisma elektroniczne w pełnym tekście: EBSCO, Wiley, ScienceDirect, Springer oraz oddzielnie, do dwóch tytułów naukowych periodyków: Nature i Science.

EBSCO

EBSCOhost jest jedną z największych światowych platform umożliwiających dostęp do elektronicznych materiałów informacyjnych i największą z baz danych dostępnych w ramach serwisów Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu (łącznie 32 995 tytułów – stan na 6.07.2015 r. [5]). Dostęp do niej został uzyskany w ramach Wirtualnej Biblioteki Nauki w roku 2010 r. (dzięki inicjatywie Poznańskiej Fundacji Bibliotek Naukowych oraz Poznańskiego Centrum Superkomputerowo-Sieciowego) i obejmuje, w przypadku Biblioteki Uniwersyteckiej, 16 baz danych, jednak nie wszystkie z nich prezentują treści w pełnym tekście – część jest jedynie w formie bibliograficzno-abstraktowej.

1. Academic Search Complete – pełnotekstowa, interdyscyplinarna baza danych, najstarsze dostępne artykuły pochodzą z 1887 r.;
2. Agricola – bibliograficzna baza danych obejmująca nauki rolnicze i przyrodnicze; notowane są informacje o publikacjach od lat 70-tych 20 wieku;
3. Business Source Complete – bibliograficzno-abstraktowa baza danych dotycząca zagadnień ekonomicznych i biznesowych; część tytułów jest dostępna również w pełnym tekście; zawiera rekordy od 1886 r.;
4. ERIC (Education Resource Information Center) – bibliograficzna baza danych dostarczająca informacji na temat literatury edukacyjnej; notowane są publikacje od lat 60-tych 20 wieku; zawiera hiperłącza do pełnych tekstów, jeżeli istnieją;
5. European Views of the Americas: 1493 to 1750 – bibliograficzna baza danych notująca europejskie publikacje dotyczące Ameryki; zawiera informacje o publikacjach wydanych w latach 1493–1750;
6. GreenFILE – bibliograficzno-abstraktowa baza danych dotycząca wpływu człowieka na środowisko; zawiera hiperłącza do zasobów w trybie Open Access;
7. Health Source – Consumer Edition – pełnotekstowa baza danych zawierająca artykuły z zakresu problematyki zdrowotnej;
8. Health Source: Nursing/Academic Edition – pełnotekstowa baza danych z zakresu nauk medycznych; zawiera również informacje o 1300 stosowanych lekach;
9. Library, Information Science & Technology Abstracts – abstraktowa baza danych z zakresu bibliotekoznawstwa i nauk pokrewnych; notowane są publikacje od lat 60-tych 20 wieku;
10. MasterFILE Premier – pełnotekstowa, interdyscyplinarna baza danych przeznaczona dla bibliotek publicznych; zawiera artykuły od lat 70-tych 20 wieku;
11. MEDLINE – bibliograficzno-abstraktowa baza danych z zakresu nauk medycznych;
12. Newspaper Source – pełnotekstowa baza danych zawierająca artykuły z gazet codziennych (głównie z terenu Stanu Zjednoczonych) oraz transkrypcje wiadomości radiowych i telewizyjnych;

13. Regional Business News – pełnotekstowa baza danych zawierająca artykuły z regionalnych czasopism biznesowych z terenu Stanu Zjednoczonych;
14. RILM Abstracts of Music Literature – bibliograficzno-abstraktowa baza danych z zakresu szeroko pojmowanej muzyki;
15. Teacher Reference Center – bibliograficzno-abstraktowa baza danych obejmująca zagadnienia związane z nauczaniem;
16. AHFS Consumer Medication Information – pełnotekstowa baza danych dostarczająca informacje o lekach [11, 27].

SpringerLink

Platforma SpringerLink, do której dostęp został uzyskany w 2010 r. w ramach Wirtualnej Biblioteki Nauki Polskiej, zawiera pełne teksty artykułów z czasopism (2 705 tytułów – stan na 6.07.2015 r. [5]) i książek wydawanych przez koncern wydawniczy Springer Verlag oraz Kluwer Academic Publishers. Dostęp jest możliwy zarówno na serwerze wydawcy, jak i na platformie Infona posadowionej na serwerach ICM (z archiwalnym zasobem od 1997 r.). Oprócz dostępu do pełnotekstowych czasopism elektronicznych, dostawca umożliwia również korzystanie z serii wydawniczych (z archiwami do roku 2008) oraz kolekcji 16 700 anglojęzycznych książek elektronicznych, wydanych w latach 2004–2005 i 2009–2011. W ramach krajowej licencji akademickiej została również uruchomiona usługa umożliwiająca polskim autorom bezpłatne publikowanie artykułów w czasopismach hybrydowych Springer Open Choice (na zasadach Open Access).

Platforma SpringerLink jest bazą interdyscyplinarną i oferuje publikacje z zakresu nauk technicznych, ekonomicznych, ścisłych, biologicznych, medycznych, prawnych oraz informatyki, z możliwością archiwizowania dostępnych zasobów (zarówno czasopism jak i serii wydawniczych oraz książek) przez wszystkie instytucje akademickie i naukowe na własnych serwerach [24, 27].

Elsevier/ScienceDirect

Platforma Science Direct on Line (SDOL) umożliwia dostęp do czasopism elektronicznych firmy Elsevier. Licencja krajowa, zakupiona w 2010 r. w ramach Wirtualnej Biblioteki Nauki, obejmuje tytuły z zasobu Freedom Collection oraz wybrane tytuły spoza niej (łącznie 2 287 tytułów – stan na 6.07.2015 r. [5]). Podobnie jak ma to miejsce w przypadku portalu SpringerLink, dostęp do zasobu możliwy jest zarówno na serwerze wydawcy, jak i przez platformę Infona administrowaną przez ICM. Platforma ScienceDirect zapewnia dostęp do czasopism z zakresu nauk technicznych, biologicznych, medycznych i humanistycznych, zarówno do bieżących numerów, jak również archiwalnych (od 1995 r.) [23, 27].

Wiley

Kolekcja Wiley-Blackwell obejmuje 1 434 [5] tytułów czasopism w dostępie pełnotekstowym (stan na 6.07.2015 r.) Wydawnictwa John Wiley & Sons Ltd (Wiley) i Blackwell Publisher, ujętych w kolekcji FULL COLLECTION oraz wybrane tytuły spoza niej. Platforma Wiley dostarcza tytuły z zakresu nauk ścisłych, humanistycznych oraz społecznych. Dostęp, zapewniony w ramach Wirtualnej Biblioteki Nauki, został uzyskany w 2012 r. i obejmuje bieżące numery oraz archiwa od roku 1997 [26, 27].

Oprócz omówionych powyżej platform dla wydawnictw elektronicznych, Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, za pośrednictwem Wirtualnej Biblioteki Nauki, posiada również dostęp do dwóch fundamentalnych czasopism naukowych: Nature i Science, do których prawo do użytkowania zostało uzyskane w 2010 r.

Nature

Czasopismo Nature, którego pierwszy numer w wersji papierowej ukazał się w roku 1869, jest udostępniane z serwera wydawcy (Nature Publishing Group – NPG). Obecna krajowa licencja (stan na 2015 r.) pozwala na dostęp do numeru bieżącego oraz archiwalnych od roku 2010 z możliwością ich archiwizowania na krajowym serwerze. Oprócz wersji podstawowej tego czasopisma, Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu posiada również, zakupiony ze środków własnych poszczególnych wydziałów, dostęp do dwóch jego mutacji:

- Nature Chemistry (finansowany przez Wydział Chemii), z archiwum od roku 2009,
- Nature Physics (finansowany przez Wydział Fizyki i Astronomii), z archiwum od roku 2005.

Dostęp do nich nie jest ograniczony do finansujących je wydziałów, można z nich korzystać w całej sieci uniwersyteckiej [18, 27].

Science

Czasopismo Science, założone w roku 1880 przez Thomasa A. Edisona [6, s. 142], jest udostępniane z serwera wydawcy (American Association for the Advancement of Science), a obecna krajowa licencja (stan na 2015 r.) umożliwia dostęp do numeru bieżącego oraz archiwów od roku 1997, jednak nie pozwala na lokalną archiwizację numerów tego tytułu [23, 27].

Oprócz platform z zasobami elektronicznymi dostępnymi w Bibliotece Uniwersyteckiej we Wrocławiu za pośrednictwem Wirtualnej Biblioteki Nauki, Uniwersytet Wrocławski prowadzi również własny zakup licencji. W ten sposób uzyskany jest dostęp do baz: JSTOR, American Chemical Society, Royal Society of Chemistry Publishing, Insti-

tute of Physics, American Physical Society, American Institute of Physics, Emerald, EMIS oraz ProQuest. Z innych baz danych (np. Taylor & Francis Online czy Cambridge Journals Online) wykupiony jest jedynie dostęp do poszczególnych tytułów, a w niektórych przypadkach – jedynie wybranych numerów w obrębie tytułu.

ProQuest

Zakup dostępu do baz firmy ProQuest (ProQuest Central oraz ProQuest Dissertations and Theses) był powiązany z nabyciem przez Bibliotekę Uniwersytecką we Wrocławiu multiwyszukiwarki Summon w 2014 r. Spośród nich jedynie pierwsza – ProQuest Central – jest platformą pełnotekstową, drugą co do wielkości z tych, do których dostęp posiada Biblioteka (16 758 tytułów – stan na 6.07.2015 r. [5]). Zapewnia ona w swoim obrębie dostęp do 160 dziedzin wiedzy i prezentuje materiały z czasopism naukowych, publikacji branżowych, magazynów, książek, gazet, raportów oraz filmów i uchodzi za największą tego typu platformę elektroniczną na świecie [19]. Drugą bazą, do której w ramach platformy ProQuest posiada dostęp Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, jest ProQuest Dissertations and Theses (A&I). Jednak jest ona jedynie abstraktowo–indeksowa (w przypadku wybranych rozpraw opublikowanych po roku 1997 – dostępny jest też pełny tekst pierwszych 24 stron pracy) i zawiera informacje o rozprawach doktorskich i pracach naukowych, głównie z terenu Stanów Zjednoczonych oraz wybranych krajów europejskich, wydawanych od 1861 roku do chwili obecnej. Dodatkowo, w przypadku prac doktorskich opublikowanych od 1980 r. oraz prac magisterskich publikowanych od 1988 r., dostępne są również ich streszczenia [20].

JSTOR

Dostęp do pełnotekstowej bazy danych z zakresu nauk humanistycznych JSTOR został uzyskany w 2008 r. i obejmuje na chwilę obecną (stan na 7.07.2015 r.) 1 421 tytuły [5] podzielone na siedem kolekcji:

1. Arts & Sciences I Collection, obejmującą tytuły z zakresu historii, biznesu i ekonomii, nauk politycznych, socjologii oraz edukacji;
2. Arts & Sciences II Collection, będąca rozszerzeniem i uzupełnieniem kolekcji Arts & Science I, obejmującą tytuły z zakresu orientalistyki, ekonomii, historii, w tym archeologii, oraz nauk politycznych;
3. Arts & Sciences III Collection, obejmującą tytuły z zakresu językoznawstwa, muzykologii, religioznawstwa, gender studies, architektury, folklorystyki;
4. Arts & Sciences V Collection, rozszerzającą i pogłębiającą zakresy tematyczne wymienionych wyżej kolekcji, ze szczególnym uwzględnieniem nauk historycznych;

5. Arts & Sciences VII Collection, będącą największą kolekcją w obrębie platformy JSTOR, skupiającą się głównie na historii, w tym historii sztuki, naukach społecznych, politologii, socjologii, językoznawstwie, literaturoznawstwie oraz ekonomii;
6. Arts & Sciences VIII Collection, zawierającą głównie tytuły z zakresu historii, językoznawstwa i literaturoznawstwa, historii sztuki oraz edukacji, jak również uniikatowy zbiór amerykańskich czasopism artystycznych z 19 i początków 20 w.;
7. Ireland Collection, tworzoną przy współudziale Queen's University w Belfaście, zawierającą czasopisma związane tematycznie z Irlandią.

Dostęp do pełnych tekstów bieżących numerów zazwyczaj jest ograniczony, jednak baza ta oferuje głębokie archiwa, w niektórych przypadkach sięgające 17 i 18 w. [15].

EMIS

Baza EMIS (Emerging Markets Information Service) jest głównie bazą biznesową, oferującą dostęp do danych o poszczególnych firmach z całego świata, rynkach finansowych etc., zawiera jednak również pełne teksty z czasopism biznesowych, fachowych i statystycznych, zarówno polskich jak i zagranicznych oraz z portali elektronicznych, w tym też regionalnych, m.in. z gazeta.pl., Kurier Lubelski, Newsweek, łącznie 582 tytuły (stan na 7.07.2015 r. [5]), w tym, oprócz numerów/wpisów bieżących, również do zasobów archiwalnych. Dostęp do bazy został uzyskany w 2012 r. i jest finansowany przez Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii UW. [13].

Emerald

Baza umożliwia dostęp do 122 tytułów czasopism (stan na 7.07.2015 r. [5]) w wersji pełnotekstowej, jak również do serii wydawniczych, recenzji książek oraz do kolekcji analiz przypadków z zakresu zarządzania jakością, zasobami ludzkimi, logistyką, wydajnością, informacją oraz wiedzą. Oprócz dostępu do pełnych tekstów, portal ten oferuje także materiały szkoleniowe i porady, m.in. dla autorów piszących prace naukowe, bibliotekarzy, czy też nauczycieli, które mają na celu usprawnienie procesu nauczania [12].

Institute of Physics Publishing

Baza IOP Publishing pozwala na dostęp do pełnych tekstów z czasopism naukowych publikowanych przez Institute of Physics, brytyjskiego towarzystwa naukowego założonego w 1873 r. przez Fredericka Guthrie'ra w Londynie. Biblioteka Uniwersytecka posiada dostęp do 112 tytułów (stan na 7.07.2015 r. [5]), zarówno do numerów bieżących jak i archiwalnych, przy czym część z nich obejmuje także roczniki z 20 i 19 w., z zakresu nauk fizycznych, matematycznych, chemicznych, medycznych, biologicz-

nych, astronomii, informatyki, metrologii oraz inżynierii materiałowej. Baza jest finansowana przez Wydział Fizyki i Astronomii Uniwersytetu Wrocławskiego [14].

American Chemical Society Publishing

Baza ACS Publishing pozwala na dostęp do pełnych tekstów z czasopism naukowych publikowanych przez American Chemical Society, amerykańskiego towarzystwa naukowego założonego w 1876 r. w Nowym Jorku przez College of Pharmacy of the City of New York. Uniwersytet Wrocławski ma wykupione licencje na użytkowanie 48 tytułów (stan na 7.07.2015 r. [5]), finansowane przez Wydział Chemii. Do 1 stycznia 2015 r. dostęp do nich był możliwy z całej sieci uniwersyteckiej, także z terminali na terenie Biblioteki Uniwersyteckiej, jednak obecnie (w roku 2015) został ograniczony jedynie do stanowisk na Wydziale Chemii oraz za pośrednictwem serwera proxy. Pełnotekstowy dostęp możliwy jest do numerów bieżących oraz kompletnych zasobów archiwalnych (w tym sięgających początków 20 w.) czasopism z zakresu chemii i fizyki [1].

Royal Society of Chemistry Publishing

Baza RCS Publishing pozwala na dostęp do pełnych tekstów z czasopism naukowych publikowanych przez Royal Society of Chemistry, brytyjskiego towarzystwa naukowego założonego w 1841 r. w Londynie. Podobnie jak ma to miejsce w przypadku bazy ACS Publishing, zakup licencji jest finansowany przez Wydział Chemii Uniwersytetu Wrocławskiego, a od 1 stycznia 2015 r. dostęp został ograniczony jedynie do terminali komputerowych na wydziale oraz przez serwer proxy. Na chwilę obecną (stan na 7.07.2015 r.) wykupione licencje obejmują dostęp do 35 tytułów czasopism z zakresu chemii, z pełnymi tekstami numerów zarówno bieżących, jak i archiwalnych [21].

American Institute of Physics

Baza AIP zawiera elektroniczne wersje czasopism naukowych publikowanych przez American Institute of Physics, amerykańskiego towarzystwa założonego w 1931 r. w Nowym Jorku. Zakupiona przez Wydział Fizyki i Astronomii Uniwersytetu Wrocławskiego licencja obejmuje dostęp do pełnych tekstów 20 czasopism naukowych (stan na 7.07.2015 r. [5]) z zakresu fizyki i chemii, zarówno do bieżących numerów, jak i pełnych zasobów archiwalnych [2].

American Physical Society – Physics

Baza APS umożliwia dostęp do pełnych tekstów 13 czasopism naukowych (stan na 7.07.2015 r. [5]) z zakresu fizyki: czasopisma „Reviews of Modern Physics” wraz ze wszystkimi jego mutacjami oraz do „Physical Review”, które to są wydawane przez

amerykańskie towarzystwo naukowe American Physical Society, założone w 1899 r. z inicjatywy Arthura Gordona Webstera. Oprócz dostępu do pełnych tekstów artykułów, platforma ta umożliwia korzystanie z bazy abstraktowej SPIN, która zawiera rekordy z czasopism fizycznych innych wydawców niż American Physical Society. Dostęp opłacany jest przez Wydział Fizyki i Astronomii Uniwersytetu Wrocławskiego [3].

Oprócz płatnych, licencjonowanych platform z czasopismami elektronicznymi, dostępnymi dzięki Wirtualnej Bibliotece Nauki lub też zakupionych ze środków własnych Uniwersytetu Wrocławskiego, witryna Biblioteki Uniwersyteckiej umożliwia również dostęp do publikacji działających w systemie Open Access poprzez platformę DOAJ (Directory of Open Access Journals), będącą największym tego typu repozytorium na świecie. Została ona uruchomiona w 2003 r. na szwedzkim Uniwersytecie w Lund. Na chwilę obecną (stan na 7.07.2015 r.) rejestruje ona 10 587 [5] tytułów naukowych, recenzowanych czasopism ze wszystkich dziedzin wiedzy [10].

2. Dostęp do zasobów elektronicznych

Oddział Większość z omówionych powyżej baz danych jest dostępna w całej sieci uniwersyteckiej, czyli z terminali komputerowych zainstalowanych we wszystkich jednostkach Uniwersytetu Wrocławskiego, w tym także Biblioteki Uniwersyteckiej, z akademików Uniwersytetu Wrocławskiego, jak również z komputerów domowych uwierzytelnionych przez serwer proxy. Jednie dwie bazy chemiczne (American Chemical Society Publishing i Royal Society of Chemistry Publishing) mają dostęp ograniczony do stacji roboczych zainstalowanych na Wydziale Chemii oraz poprzez serwer proxy.

Dodatkowo, niektóre wydziały posiadają swój własny, unikatowy zestaw baz danych dostępny jedynie z terminali komputerowych w obrębie ich lokalizacji dla pracowników i studentów, do którego dostęp jest niemożliwy z innych lokalizacji, ani przez serwer proxy, np. Centrum Brytyjskie Uniwersytetu Wrocławskiego opłaca dostęp do m.in. Grove Art Online i Emerald Fulltext [4], a Wydział Matematyki i Informatyki – do platformy SIAM Journals Online [27].

Uwierzytelnianie dostępu w obrębie uniwersyteckiej sieci komputerowej następuję poprzez zakres adresów IP podawany przez poszczególne jednostki administracyjne. Adresy IP następnie są zgłaszane do poszczególnych wydawców w celu umożliwienia dostępu.

Oprócz dostępu w obrębie sieci uniwersyteckiej, doktoranci, pracownicy naukowci oraz studenci z potwierdzoną niepełnosprawnością z Uniwersytetu Wrocławskiego mogą uzyskać dostęp do zasobów elektronicznych z komputerów domowych poprzez serwer pośredniczący proxy działający na darmowym oprogramowanie Squid. Na chwilę obec-

ną (stan na 8.07.2015 r.) w bazie użytkowników proxy istnieje 2 161 kont proxy, z czego 2 079 jest aktywnych, a 140 zablokowanych. Średni dzienny transfer danych w pierwszej połowie 2015 r. za pośrednictwem serwera proxy dla wszystkich użytkowników wynosił ok. 1,5–2 GB, przy czym najaktywniejsi użytkownicy od początku roku dokonali transferu poprzez serwer proxy przekraczający 30 GB danych (program statystyczny zlicza ogólny transfer, nie tylko w obrębie zasobów elektronicznych Biblioteki Uniwersyteckiej, ale całego ruchu w sieci danego użytkownika) i pochodzili z Wydziału Chemii oraz Wydziału Fizyki i Astronomii.

W celu uzyskania dostępu z komputerów domowych do licencjonowanych zasobów elektronicznych użytkownik musi zapoznać się z „Regulaminem dostępu spoza sieci UWr do licencjonowanych elektronicznych zasobów informacyjnych” oraz wypełnić formularz zgłoszeniowy (jego wypełnienie jest równoznaczne z akceptacją regulaminu), które są dostępne na stronie Biblioteki Uniwersyteckiej (<https://www.bu.uni.wroc.pl/uslugi-online-proxy>). Po weryfikacji zgłoszenia przez Oddział Informacji Naukowej (w przypadku pracowników naukowych – sprawdzeniu w bazie pracowników na stronie internetowej Uniwersytetu Wrocławskiego, w przypadku doktorantów – jeżeli informacja o nich nie jest dostępna na stronach macierzystych wydziałów konieczny jest kontakt z dziekanatem, w celu potwierdzenia statusu; w przypadku studentów z niepełnosprawnością konieczne jest dostarczenie przez nich do Oddziału Informacji Naukowej dokumentu potwierdzającego ją). Po aktywacji konta proxy przez pracownika Oddziału Informacji Naukowej, użytkownik otrzymuje potwierdzenie na podany adres e-mail wraz z instrukcją konfiguracji przeglądarki (<http://www.bu.uni.wroc.pl/online/instrukcja3.pdf>), której musi dokonać na prywatnym komputerze poprzez wpisanie adresu HTTP (156.17.58.23) oraz portu (8070) dla obsługi serwera proxy. Następnym krokiem jest wpisanie w wyskakujące okienko do logowania loginu (adres e-mail podany w formularzu zgłoszeniowym) oraz hasła (numer PESEL) – po uwierzytelnieniu użytkownika jego komputer jest „widziany” jako działający w sieci uniwersyteckiej i możliwy jest dostęp do zasobów elektronicznych dostępnych poprzez witrynę Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu.

3. Metody wyszukiwawcze

Istnieje kilka sposobów przeszukiwania zasobów elektronicznych dostępnych z witryny Biblioteki Uniwersyteckiej. Na stronie <http://www.bu.uni.wroc.pl/e-zrodla/czasopisma-elektroniczne> znajduje się lista A-Z zawierająca, posortowane alfabetycznie, wszystkie tytuły czasopism, do których Biblioteka posiada dostęp, łącznie z podaniem ich zasobu, numeru ISSN, dostawcy oraz karencji (opóźnienie w dostępie do pełnego tekstu). W przypadku poszukiwania konkretnego czasopisma, użytkownik może wpisać

jego tytuł albo ISSN w wyszukiwarce zamieszczonej powyżej listy A-Z, po kliknięciu w tytuł będący aktywnym hiperlinkiem nastąpi przekierowanie do pełnego dostępnego zasobu czasopisma na serwerze wydawcy.

Drugą możliwością przeszukiwania zasobów elektronicznych jest wykorzystanie narzędzi wyszukiwawczych oferowanych przez poszczególne platformy. Z lewej strony listy A-Z znajdują się ikony z logami poszczególnych wydawców będące aktywnymi hiperlinkami prowadzącymi do głównych witryn internetowych poszczególnych platform, z pośrednim ekranem na stronie Biblioteki Uniwersyteckiej zawierającym charakterystykę danej bazy danych. Każda z platform z zasobami elektronicznymi oferuje własny zestaw narzędzi wyszukiwawczych, przy czym przeszukiwania danej bazy danych zazwyczaj odbywa się w trybie wyszukiwania pełnotekstowego (przeszukiwane są nie tylko indeksy/hasła przedmiotowe, ale cała treść artykułu – jedynie platforma DOAJ nie oferuje takiego trybu wyszukiwania z powodu różnych metod prezentacji czasopism – specyficznych dla danego wydawcy). Ta metoda jest wykorzystywana w przypadku poszukiwań materiałów na dany temat i pozwala osiągnąć najpełniejsze wyniki.

Ostatnią metodą przeszukiwania elektronicznych zasobów Biblioteki Uniwersyteckiej jest wykorzystanie multiwyszukiwarki Summon firmy ProQuest, która jest umiejscowiona na stronie startowej witryny bibliotecznej. Pozwala ona na symultaniczne przeszukiwanie wszystkich zasobów (w tym katalogu OPAC, Biblioteki Cyfrowej oraz wszystkich baz danych), jednak otrzymane rezultaty nie są w pełni relewantne. Nawet pomimo możliwości zawężenia wyświetlanych wyników tylko do zasobów elektronicznych, prezentacja danych jest mało przejrzysta, faworyzowane są wyniki z bazy ProQuest (dostawcy multiwyszukiwarki), w przypadku wielu zasobów oznaczonych jako dostępne brak jest jednak możliwości dotarcia do pełnego tekstu. Można także założyć, że podobna sytuacja ma miejsce również dlatego, że zasoby, do których Biblioteka Uniwersytecka ma dostęp – nie są w pełni indeksowane przez wyszukiwarke. Z tego też powodu korzystanie z multiwyszukiwarki Summon jest najmniej efektywną metodą wyszukiwania – może być stosowana tylko w przypadku, gdy uzyskanie pełnej i kompletnej informacji nie jest wymagane.

4. Aktualizacja danych

Pełna aktualizacja listy A-Z następuje przynajmniej dwa razy do roku i jest przeprowadzana przez pracownika Oddziału Informacji Naukowej. Składa się nią szereg kroków:

1. Pierwszym etapem jest wyeksportowanie do formatu Excel listy czasopism ze strony wydawcy, do których Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu posiada dostęp.

Zazwyczaj listy takie są udostępniane w formacie csv (comma-separated values), który umożliwia import do programu Excel.

2. Listy dostarczane przez wydawcę posiadają zazwyczaj dodatkowe dane, które nie są wykorzystywane w przypadku listy A-Z Biblioteki Uniwersyteckiej, dlatego też należy dokonać ich selekcji, tak żeby pozostały tylko kolumny z tytułem, adresem url, nazwą dostawcy (w przypadku aktualizacji dodaje się określenie „-new”, np. „JSTOR-new”, aby w momencie importowania danych do bazy MySQL były odróżnialne od starych rekordów), zasobem, numerem ISSN (w przypadku niemożliwości ustalenia – wpisuje się „b.d.”, np. SpringerLink nie podaje numeru ISSN na delimitowanej liście), karencją (w przypadku, gdy nie ma ograniczeń w dostępie wpisuje się słowo „brak”) oraz datą modyfikacji. Większość wydawców dostarcza dane o początku i końcu zasobu w oddzielnych kolumnach, dlatego też istnieje konieczność połączenia ich w jedną (podobnie należy usunąć dane o miesiącach/dniach początku/końca zasobu, jako że na liście A-Z podaje się tylko zakres roczny). W ramach tego etapu pracy należy również przenieść rodzajniki (The, Die etc.) z początku tytułu na jego koniec (pozostawione na początku zaburzyłyby sortowanie alfabetyczne) oraz zmienić zakodowane znaki specjalne, głównie litery alfabetów narodowych (np. Ÿ = Ÿ). W przypadku nietypowego kodowania (np. ÅŞ = ê) najprostszą metodą jest wejście na stronę danego czasopisma i sprawdzenia z autopsji, jaki powinien to być znak. W przypadku bazy EBSCOhost należy jeszcze usunąć powtarzające się tytuły czasopism, jako że w niektórych przypadkach są one dostępne z różnych baz w obrębie tej platformy i wpisy mogłyby się dublować.
3. Po dokonaniu obróbki surowych danych należy je przygotować do importu do bazy danych MySQL – wymaga to wprowadzenia odpowiednich operatorów, tak żeby rekord tytułu czasopisma wyglądał w następujący sposób:

```
INSERT INTO e_czasopisma VALUES ('','Focus on Gender','http://www.jstor.org/action/showPublication?journalCode=focusgender','JSTOR-new','1993-1994','0968-2864','brak',0,'2015-06-02');
```

4. Równocześnie należy zmienić wszystkie znaki ” oraz ’ na odpowiednio /” oraz /’, jako że oba te symbole są wykorzystywane w składni MySQL i ich użycie skutkowało by błędami w imporcie do samej bazy.
5. Następnym krokiem w obróbce danych przed importem ich do bazy MySQL jest usunięcie „długiej spacji” która oddziela kolumny w Excelu. W tym celu należy użyć dowolnego edytora tekstowego z możliwością automatycznej zmiany tekstu, przekopiować do niego wszystkie kolumny z Excela i zlikwidować odstępy. Tak zmodyfikowany plik zapisuje się w formacie .sql.

- Ostatnim etapem jest importowanie danych do bazy MySQL. W pierwszej kolejności dokonuje się importu nowych danych (nazwa_bazy-new) – w ten sposób w przypadku, gdyby import się nie powiódł z jakiegoś powodu, pozostaną nadal stare dane z poprzedniej aktualizacji. W przypadku, kiedy wszystkie linie zostały pomyślnie wprowadzone, należy wykasować stare dane (np. DELETE FROM e_czasopisma WHERE baza='EBSCO'); i zmienić nazwę nazwa_bazy-new na nazwa_bazy (np. UPDATE e_czasopisma SET baza='Ebscohost' WHERE baza='EBSCO-new;'). W ten sposób zostaje tylko jeden, zaktualizowany zasób na liście A-Z.

Całą operację powtarza się oddzielnie dla każdej bazy danych. W przypadku pojedynczych tytułów albo baz danych, które nie dostarczają listy dostępnych tytułów (EMIS), aktualizacja musi być dokonana ręcznie poprzez sprawdzenie zgodności wpisu w bazie ze stanem faktycznym. Cała operacja aktualizowania listy A-Z, gdy istnieje niezakłócona możliwość pracy tylko nad nią, trwa ok. tygodnia.

5. Wykorzystanie przez czytelników (obserwacje własne)

W trakcie pracy bezpośrednio w Oddziale Informacji Naukowej, w trakcie rozmów telefonicznych oraz korespondencji elektronicznej, autor obserwuje, że wykorzystanie zasobów elektronicznych wzrosło na przestrzeni minionych lat. Coraz częściej można spotkać użytkowników (studentów), którzy są wysyłani przez prowadzących zajęcia do Biblioteki Uniwersyteckiej w celu skorzystania z dostępnych zasobów elektronicznych. Jednak równocześnie nadal częste są przypadki zupełnie nieznanomości tej tematyki, zarówno wśród studentów, jak i doktorantów. Ci drudzy, nawet jeżeli wiedzą o istnieniu oferty i przychodzą korzystać z czasopism elektronicznych do Oddziału Informacji Naukowej, nie mają świadomości, że mogą mieć do nich dostęp także z domowych komputerów za pośrednictwem serwera proxy. Za taki stan rzeczy należy winić ich macierzyste wydziały, które nie prowadzą rzetelnej polityki informacyjnej. Często jest również odwrotna sytuacja – z zasobów elektronicznych za pomocą serwera proxy chcą korzystać osoby nieuprawnione (ma to zwłaszcza często miejsce w przypadku studentów Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii UW oraz Wydziału Chemii), które zostały poinformowane, że mają taką możliwość.

Wśród baz danych najczęściej wykorzystywana jest platforma JSTOR, jako że jest najbardziej humanistyczna ze wszystkich, do których dostęp ma Biblioteka Uniwersytecka. Na drugim miejscu znajduje się EBSCOhost ze względu na swoją interdyscyplinarność oraz największą ofertę tytułów. Jeżeli wyszukiwania w nich nie przynoszą rezultatów (zwłaszcza w przypadku nauk ścisłych), następne w kolejności są bazy SpringerLink, ScienceDirect i Wiley. Specjalistyczne fizyczne i chemiczne bazy (ACS,

RSC, AIP, APS) nie były wykorzystywane przez użytkowników w Oddziale Informacji Naukowej, co najprawdopodobniej wiąże się z faktem, że studenci i pracownicy odpowiednich wydziałów korzystali z nich w swoich macierzystych jednostkach.

Do jednej z najrzadziej wykorzystywanych należy baza ProQuest. Pomimo dużej ilości dostępnych tytułów, w bardzo wielu przypadkach artykuły są prezentowane jedynie w formie html'owej, bez podziału na strony, co eliminuje je jako przydatne w pracy naukowej. Jeszcze rzadziej, praktycznie nigdy, jest użytkowana baza EMIS. W jej przypadku odsetek źródeł nie podających stron w artykułach jest jeszcze większy niż ma to miejsce na platformie ProQuest. Również narzędzia wyszukiwawcze w jej obrębie często nie zwracają relewantnych wyników, a prezencja zasobów archiwalnych jest bardzo mało czytelna. Być może na niski poziom jej wykorzystania ma też wpływ jej zawartość, która jest ograniczona albo do czasopism biznesowo-giełdowych, albo też do informacji ogólnie dostępnych w interencje na portalach informacyjnych.

Zakończenie – prognozy na przyszłość

W literaturze fachowej dominują dwa główne poglądy na przyszły rozwój zasobów elektronicznych, w tym też czasopism. Pierwszy zakłada, że dotychczasowy, komercyjny charakter tworzenia publikacji zostanie nadal zachowany. Natomiast drugi uznaje, że nowe technologie telekomunikacyjne umożliwią zdobycie przez środowiska akademickie, kosztem wydawców komercyjnych, kontroli nad sposobami rozpowszechniania informacji. Model ten nazywa się „reformą małych wydawców publikacji elektronicznych” i oczekuje się, że pozwoli on na zaspokojenie potrzeb informacyjnych środowiska naukowego. Takie podejście, zakładające wolny dostęp do treści naukowych, pozwoli na, m.in.:

1. pełne indeksowanie tekstów artykułów wraz z ich metadanymi, co zapewni łatwy i szybki dostęp to pełnotekstowych źródeł informacji;
2. powiązanie ze sobą artykułów cytowanych w danej pracy jak i ją cytujących;
3. tworzenie rankingów relewancji wyszukiwanych informacji;
4. ułatwienie dotarcia do ważnych prac, które z jakichś powodów nie posiadają dużej liczby cytowań;
5. połączenie tekstu analizy z wynikami badań, co umożliwi z kolei samodzielne przeprowadzenie obliczeń przez użytkowników;
6. ściślejszą współpracę pomiędzy jednostkami naukowymi oraz poszczególnymi badaczami na polu zarówno lokalnym jak i globalnym [17, s. 155–157].

Wraz z rozwojem nowych technologii, udział elektronicznych tytułów czasopism na rynku publikacji naukowych będzie stopniowo wzrastać, przy czym większość z nich będą stanowić tytuły recenzowane. Jednak również sama forma czasopisma będzie ewo-

luować, przechodząc od obecnej, odzwierciedlającej uwarunkowania analogowych nośników, do najlepiej przystosowanej do wirtualnego środowiska, gdzie czasopisma będą stanowić spersonalizowany zbiór artykułów, wybranych na podstawie preferencji informacyjnych użytkownika, a same artykuły będą zmienne w czasie poprzez odzwierciedlenie zmian w stanie wiedzy – zamiast statycznych jednostek staną się „strumieniami dynamicznych obiektów informacyjnych” [16, s. 191].

Bibliografia załącznikowa

1. ACS – American Chemical Society [on-line]. American Chemical Society [dostęp 7.07.2015]. Dostępny w: <http://pubs.acs.org/>.
2. AIP – American Institute of Physics [on-line]. American Institute of Physics [dostęp 7.07.2015]. Dostępny w: <https://www.aip.org/aip/about-aip>.
3. APS – American Physical Society [on-line]. American Institute of Physics [dostęp 7.07.2015]. Dostępny w: <http://journals.aps.org/about>.
4. Biblioteka Uniwersytecka. Centrum Brytyjskie Uniwersytetu Wrocławskiego [on-line]. Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu [dostęp 7.07.2015], Dostępny w: <http://www.bu.uni.wroc.pl/biblioteki-specjalistyczne/centrum-brytyjskie>.
5. Biblioteka Uniwersytecka. E-Czasopisma info [on-line]. Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu [dostęp: 6.07.2015]. Dostępny w: <http://www.bu.uni.wroc.pl/e-zrodla/czasopisma-elektroniczne-info>.
6. Centrum Otwartej Nauki. Wirtualna Biblioteka Nauki [on-line]. Centrum Otwartej Nauki [dostęp: 6.07.2015], Dostępny w: <https://ceon.pl/pl/zasoby/wbn>.
7. CHOWDHURY, G. G.; CHOWDHURY, S. *Introduction to Digital Libraries*. London: Facet Publishing, 2003, s. 90. ISBN 978-1-85604-465-3.
8. CZYŻEWSKA, M. *Publikacje elektroniczne w rozwoju nauki polskiej*. Białystok: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej, 2012. ISBN 978-83-61247-54-8.
9. DADZIE, P.; VAN DER WALT, T., Access and Use of Digital Resources: A Survey of Their Value for Faculty in Three Ghanaian Universities. *International Journal of Libraries & Information Services*. De Gruyter Saur Verlag 2015, Vol. 65, Issue 1, s. 57–70. ISSN 1865-8423.
10. DOAJ [on-line]. National Taiwan University [dostęp 7.07.2015]. Dostępny w: <https://doaj.org/about>.
11. EBSCO [on-line]. EBSCO Information Services [dostęp 6.07.2015]. Dostępny w: <http://web.a.ebscohost.com/ehost/search/selectdb?sid=0bdc4448-f332-44c4-9171-b6291ba094c3%40sessionmgr4004&vid=0&hid=4104>.
12. EMERALD [on-line]. Emerald Group Publishing Limited [dostęp 7.07.2015], Dostępny w: <http://www.emeraldinsight.com/>.

13. EMIS [on-line]. EMIS [dostęp 7.07.2015], Dostępny w: <http://www.securities.com/emis/about-us>.
14. IOP – Institute of Physics [on-line]. Institute of Physics [dostęp 7.07.2015]. Dostępny w: <http://www.iop.org/>.
15. JSTOR [on-line]. JSTOR [dostęp 7.07.2015]. Dostępny w: <http://about.jstor.org/>.
16. KELLER A., Electronic journals : a delphi survey. *INSPEL*. IFLA Division of Special Libraries 2000, No 3/4, s. 187–193. ISSN 0019-0217.
17. NAHOTKO M., *Naukowe czasopisma elektroniczne*. Warszawa: Wydawnictwo SBP, 2007, s. 155–157. ISBN 978-83-89316-73-8.
18. Nature [on-line]. Nature Publishing Group [dostęp 6.07.2015]. Dostępny w: <http://www.nature.com/nature/index.html>.
19. ProQuest Central [on-line]. ProQuest LLC [dostęp 7.07.2015]. Dostępny w: <http://search.proquest.com/pqcentral/productfulldescdetail?accountid=15143>.
20. ProQuest Dissertations & Theses A&I [on-line]. ProQuest LLC [dostęp 7.07.2015]. Dostępny w: <http://search.proquest.com/pqdt/dissertations/fromDatabasesLayer?accountid=1514>.
21. Royal Society of Chemistry [on-line]. Royal Society of Chemistry [dostęp 7.07.2015]. Dostępny w: <http://www.rsc.org/>.
22. Science [on-line]. Science Publishing Group [dostęp 6.07.2015]. Dostępny w: <http://www.sciencemag.org/magazine>.
23. ScienceDirect [on-line]. Elsevier B.V. [dostęp 6.07.2015]. Dostępny w <http://www.sciencedirect.com/>.
24. SpringerLink [on-line]. Springer International Publishing AG [dostęp 6.07.2015]. Dostępny w: <http://link.springer.com/>.
25. Thomas A. Edison and the Founding of Science: 1880. *Science*. Science Publishing Group 1947, Vol.105, s. 142–148. ISSN 0036-8075.
26. Wiley Online Library [on-line]. John Wiley & Sons, Inc. [dostęp 6.07.2015]. Dostępny w: <http://onlinelibrary.wiley.com/>.
27. Wirtualna Biblioteka Nauki [on-line]. ICM Uniwersytet Warszawski [dostęp 6.07.2015]. Dostępny w: <http://wbn.edu.pl/>.
28. Wydział Matematyki i Informatyki. Bazy danych [on-line]. Wydział Matematyki i Informatyki Uniwersytetu Wrocławskiego [dostęp 7.07.2015]. Dostępny w: <http://www.wmi.uni.wroc.pl/node/38>.